

Panait Istrati

VIAȚA LUI ADRIAN ZOGRAFI
ÎN LUMEA MEDITERANEI
Răsărit de soare
Traducere de Alexandru Talex

Editura Hoffman

CUPRINS

MUSA / 7
SARA ȘI... BARURILE / 22
BUCURII ȘI MIZERII „EGIPTENE” / 40
ÎN SIRIA: SOLOMON KLEIN / 65

I

MUSA

Prietenii mei pretind că am stofă de scriitor și ar vrea să încerc a scrie altceva decât articole. Dar poți oare să fi scriitor, fără să fii înzestrat cu spirit inventiv? E însuși cazul meu. Nu sunt în stare să imaginez o poveste, pe care n-am trăit-o măcar în linii generale.

Ieri, pe când păraseam Brăila, cineva mi-a spus iarăși:

— Te duci să vezi lucruri extraordinare. Încearcă să schițezi o nuvelă.

Aceste sfaturi mă mahnesc. Asta este și dorința mea: să pot scrie povestiri frumoase și chiar un roman, deoarece sufletul meu este un cazan, sub presiune constantă. Totuși, ori de câte ori am încercat să scriu o povestire, nimic de valoare n-a ieșit de sub condeiul meu. Minte mi se împietrește în clipa în care vreau să schițez o istorioară. Și descurajarea îmi taie orice avânt.

Așa că, și de astă dată, îmi propun să însemn pur și simplu întâmplări din viața mea.

Ocazia e unică: astă-seară, 12 decembrie 1906, părăsesc meleagurile țării mele. Plec în Egipt. Aproape că nu-mi vine să cred. Va fi cea mai frumoasă poveste a visurilor mele.

Copil, la școală, cădeam în extaz dinaintea pozelor biblice, reprezentând faraoni, temple egiptene și palmieri. Regretam, atunci, că nu sunt o rândunică, să mă înalț deasupra Mediteranei, între albastrul cerului și cel al mării.

Iată de ce n-am ascultat de toate sfaturile, între care și ale mamei, care mă voia un pașnic cetățean la Brăila. Doamne, ce poate fi mai înfiorător decât să-ți pironesti piciorul de caldarâmul unui biet cătun – fie el scaldat de Dunăre – al cărui orizont e mereu același, unde nu ți se întâmplă nimic deosebit, unde toată viața ți se scurge aproape ca într-o închisoare?

Mediterană!... Cred că am să leșin, în acea dimineață apropiată, când ochii mei se vor afunda deodată în fermecătorul său necuprins.

E aproape miezul nopții. Cincisprezece grade sub zero. Crivățul suflă năbădăios, iar zăpada viscolită orbește pe bieții marinari, ocupați cu pregătirile de plecare. Orient-Expresul sosește, cu două ore întârziere. Mecanicul, desigur necăjit, a frânat atât de brusc, încât întreaga garnitură a scrâșnit din toate încheieturile. Parcă ar fi vrut să spună: „Luați-l și lăsați-mă să mă duc să-mi regăsesc nevasta!”

O duzină de fantome, pe de-a-ntregul înfocolite în blănuri, a coborât din compartimentele confortabile ale trenului, pentru ca, după vreo cincizeci de pași, să se înfunde în cabinele confortabile ale vaporului. Sunt călători foarte bogați, care sosesc de foarte departe, de la Paris, de la Londra. Furioși de întârziere, blestemau stepa Bărăganului unde era cât pe-acți să petreacă toată noaptea și să scape

pachebotul pentru Orient. Se pare că ne-au și înjurat, în limba lor, ceea ce mă lasă rece; mă amuză, însă, că acești domni își închipuiau că o să ridicăm imediat ancora, ca să fie depuși la Constantinople mâine la douăsprezece fix.

Nimic din toate astea. Dacă iarna grea este dușmanca trenurilor, în egală măsură ea este și pentru vapoarele moderne, printre care și ale noastre, care se încălzesc cu păcură și care pe frigul asta năpraznic nu pot să-și facă provizia pentru drum. Păcura e învăsoșată și pompele neputincioase să umple rezervoarele vaporului.

Prin saloanele vasului s-a și aflat acest lucru și spiritele sunt neliniștite. Din sfert în sfert de oră, un ofițer se duce sus, ca să liniștească această lume pretențioasă, în timp ce pe punte comenzile răsună, mereu mai nervoase, iar marinarii forfotesc înnebuniți.

Cât sunt de triste toate acestea! Văd pe unii, în saloanele somptuoase, instalați confortabil și citindu-și ziarele. Pe alții, biciuiți de crivăț, cu ochii lăcrimând, mâinile înghețate bocnă, neștiind unde le mai este capul. Și-mi spun că o mare nedreptate domnește în viață. Cine știe dacă într-o parte, și în cealaltă, fiecare se află pe locul potrivit! Și chiar dacă ar fi așa, totuși e încă trist, căci cei care se zbat afară nu sunt câini, ci oameni care suferă și în piept le bate o inimă omenească. Oricum ar fi, deștept sau prost, marinarul de colo are o viață grea și nu înțeleg cum poți rămâne nesimțitor în fața sortii sale.

Așa judec eu problema. Și tot așa o voi judeca, dacă mâine rolurile ar fi inversate. Toate doctrinele, toate dogmele cu interpretările lor încalcite îmi par sterile. Dacă inima omului rămâne atât de împietrită în fața nenorocirii apropiate, suntem pierduți. Teoriile nu vor schimba nimic.

Ele vor aduce omenirii o umbră de dreptate, nicidecum dreptatea însăși. Singure religiile, dublate de milă, erau îndrituite să aducă dreptatea printre oameni. Ori, religiile au dat faliment și morții nu învie niciodată.

Cobor din când în când, ca să mă încălzesc la bufetul de la a treia, și mă urc să văd dacă s-a terminat cu umplerea rezervoarelor. Vreau să asist la plecarea vasului, la depărtarea lui de țărm, la afundarea lui în tenebrele Mării Negre. Apoi mă voi duce la culcare.

Acum e ora două noaptea. Aproape toți călătorii dorm. Unul singur, un român de la a doua, măsoară salonul cu pași mari și iese afară din când în când, să întrebe pe primul marinăr întâlnit în cale:

— Încă nu s-a terminat cu păcura asta blestemată?

Un mucalit i-a răspuns:

— Dar, domnule, asta nu-i păcură, ci iaurt! Nu vine cu porția!

Și privirea mută a marinarului părea să adauge: „Ești plictisit, domnul meu? Dar eu?”

Într-adevăr, dar el? El care era plin de păcură din cap până-n picioare și amorțit de frig?!

Mi-a plăcut răspunsul, atitudinea hotărâtă a acestui tovarăș. În locul lui, n-aș fi știut să fiu *atât de brav*. Simțeau cât de colo, că sufletul acestor oameni era greu încercat. Ei veneau mult mai de departe, decât cei de la Paris și Londra.

Oh, Doamne, cum aș vrea să fiu puternic și să oblig pe oameni ca să fie drepecți!

Dacia a părăsit portul, ca un pirat. Nici nu băgai de seamă. Mă aflam la bufet, ascultând cu mare interes

spovedaniile unui tată nenorocit, cu care mă și împrietenii, când, deodată, *buf!* de crezui că pământul se prăvale sub mine. Alergarăm afară. Pachebotul își lua largul, cu toată viteza, pe o mare foarte agitată. În urma noastră, Constanța abia își dovedea existența, prin câteva puncte luminoase ce licăreau în bezna ca de păcură.

Dar vasul se afunda într-un întuneric și mai înfiorător. Doamne, cum poți să te încrezi astfel în forțele naturii! Ce știință și-au însușit oamenii, ca să poată înfrunta cu asemenea îndrăzneală viclenia oceanelor?

Măicuța mea bună! Tu doreai ca să rămân pe veci lângă fustele tale, dar privește: făcui numai un mic pas în afara cuibului părintesc și îndată viața cea mare își ridică un colț din vălul care ascunde uluitoarele sale măreții! Dacă ai ști de câtă recunoștință mi se umple inima, în clipa asta, când mă gândesc la omul care, acolo, pe puntea de comandă, îmi veghează viața. Grație lui, științei lui, voi fi mâine la prânz în capitala sultanilor, unde neam de neamul tău n-au pus piciorul. Apoi Pireul tatălui meu, Smirna și, în sfârșit, de-acum într-o săptămână, Egiptul visurilor mele!

Voi trăi o poveste ca-n basme, eu, golanul născut de-o spălătoreasă, care n-are nici pașaport, nici cu ce să-și plătească cele opt zile de libertate. Sufletul meu va fremăta de înmiite simțăminte alese, pe care nu le-aș fi cunoscut, lănczind la Brăila. Nu-i oare, aceasta, prima cucerire mare a sufletului meu însetat de necunoscut?

Cu neputință să mai stau afară. Valuri uriașe spală puntea. Frigul te pătrunde până la os. Apoi, în ciuda neastâmpărului ce nu-mi dă pace, trebuie să încerc a dormi puțin, ca să nu fiu prea obosit mâine dimineața, la intrarea în Bosfor.

Prieteni marinari au binevoit să-mi îngăduie a mă culca în patul lor, cât sunt ei de cart, dată fiind starea jalnică de la a treia, unde oamenii au și început să verse. Am luat cu mine și pe sârmanul tată, pe care abia l-am cunoscut și-l iubesc pentru cerbicia sa în nenorocire.

Este un evreu de șaizeci de ani, zugrav ca și mine. Îl cheamă Moritz, dar el ține să-i spun *Musa*, poreclă dată de arabi, când își întovărășea tatăl, ceasornicar ambulant, prin satele Asiei mici și căruia îi păstrează o duioasă amintire.

Sârmane Musa! Lungiți în paturile noastre suprapuse, în mijlocul marinarilor ce sforăie, el continuă povestea călătoriei ce-o face în Egipt și care pentru el este departe de a fi o bucurie. Se duce acolo, încredințat că va convinge și o va readuce în bârlog pe una din fetele sale, ademenită de un pește și stabilită la Alexandria, în speranța că va face avere.

Musa povestește și amestecă glumele cu lacrimile. Îmi spune că Sara e cel mai frumos copil, dar că e atât de încăpățânată, încât nu-și face nicio iluzie asupra rezultatului încercării sale.

— Cine știe! se tânguie Musa. Vreau s-o scap de lepra aia, însă ea este în stare să inverseze rolurile și să facă din mine un tată-codoș. Blestemat să fie numele strămoșilor! Săracu' de mine! Tu ce zici, dragul meu Adrian? N-ai vrea să m-ajuti în dandanaua asta? Ești tânăr și vânjos! Ei îi place asta. Fă pe dracu în patru, ca să se amorezeze de tine. (Na! Am și început să fac pe codoșul!) Ți-o dau de nevastă. Și dacă, înapoiat în țară, n-o să-i poți scoate din cap aventurile ei egiptene, ei bine! ai s-o părăsești și o să alegi pe oricare alta dintre fetele mele. Am acasă un întreg harem!

Avea patru. Și trei băieți, singurii care aduceau pâine în cămin. El muncea la cot cu ei, dar la masă erau nouă guri! Ca

să-și acopere cheltuielile călătoriei, a fost nevoit să facă apel la bunele servicii ale Comunității Israelite, care i-a dat atât cât să-și plătească drumul dus-întors și mâncarea. Niciun ban, pentru eventuala înapoiere a fetei. Dar ea pretindea că are un bar la Alexandria, foarte căutat de ofițerii de marină.

— O să vindem barul! hotărî Musa, cu o voce autoritară de părinte. Și-o să mergem tustrei, tu, ea și eu, la Cairo, unde am un vechi prieten, pe care aș vrea să-l revăd. Apoi ne reîntoarcem în România. Ce zici, Adriene?

Am fost silit să-l aprob, ca să nu-l contrazic. Totuși, chiar dacă planul său se realizează întocmai dorințelor, n-am niciun chef să revăd, de-acum într-o lună, Bucureștii siberieni care mi-au zdruncinat sănătatea. Și cu atât mai puțin să mă însor cu o paceaură. Nu! Vreau să-mi petrec toată iarna în Egipt.

Cât despre rest, Mihail hotărăște, nu eu. De-acum încolo, îl voi asculta ca un mieluşel. Are o slujbă bună la hotelul „Regal” din Cairo și va aranja să fiu primit și eu acolo. Și ce mare scofală! Nimic nu mi-a reușit, iar dreptatea a fost totdeauna de partea lui. Vom duce împreună o frumoasă viață mediteraneană! Urâciosul... M-a pedepsit aspru, plecând singur în Egipt, dar am meritat pedeapsa. Odată pentru totdeauna, ar trebui să fiu convins că marele meu prieten este un ghid neîntrecut și să-i încredințez cărma. În România, trecă-meargă. O aveam pe mama, care mă scotea din încurcătură. În străinătate, nimeni! Orice năzbâtie mi-ar putea aduce singurătăți teribile, mizerie ucigătoare. Cu româneasca și greceasca mea nu aș putea merge prea departe, pe când Mihail, vorbind mai multe limbi, va putea oricând să se descurce.

Ce bucurie, când m-o vedea în curând, căzând pe neașteptate! Dragul meu Mihail! Fratele meu...

Sosim la Constantinopole numai cu două ore întârziere. Înfațișarea lumii de-aici e cu totul alta. Nu-ți vine să crezi! După douăsprezece ore de mers cu vaporul, treci de la iarna cumplită la primăvara cea mai blândă. Aci timpul este ca-n frumoasa lună mai: coline înverzite ce se oglindesc în apele Bosforului, lac impunător, străbătut încoace și încolo de un furnicar de vapurașe, caice, șalupe și bărci. Toată viața se desfășoară în stradă, unde se muncește, se mănâncă, se doarme, se distrează, adesea în vecinătatea imediată a câinilor dezgustători. Terasile cafenelelor sunt ticsite cu turci, care joacă ghiulbahar, își fumează narghilele sau visează. Mizeria este mare în capitala lui Abdul-Hamid. Zece bărcagii sau hamali se bat pe-un călător. Sunt zdrențăroși și se hrănesc cu te miri ce.

Dar ceea ce m-a făcut să mă gândesc la Sтамbulul sultanilor care au trimis la moarte atâția boieri de-ai noștri, sunt miile de fesuri de-un roșu aprins și numeroasele moschei cu mândre minarete. Acum o sută de ani, tronul țării mele era scos la mezat în acest oraș, al cărui nume înspăimânta pe vasali și unde eu mă plimb astăzi fără teamă. Sfârșită-i și groaza pe care o dezlănțuia apariția unei duzini de fesuri, în satele noastre!

Cum au putut acești oameni să comită atâtea cruzimi? Îmi par atât de blânzi, de resemnați. Văzându-i atât de apatici, i-ai crede incapabili să mânuiască acele grele iatagane, care au semănat groaza până la porțile Vienei.

Musa vorbește cu ei familiar, turca fiindu-i o a treia limbă maternă, după română și idiș.

Ei bine, îmi plac acești oameni! Nu știu dacă au fost așa de cruzi, în epoca de glorie războinică, dar „filosofia lor prezentă” – cum o numește Musa – îmi place. Ei nu

fac caz de asprimea vieții și nu se sfâșie unii pe alții pentru bunuri pământene. Tihna sufletească le este mai prețioasă, și-i înțeleg de ce. Sunt în stare să petreacă ore întregi la soare, contemplând splendorile naturii și pușind un ciubuc pe jumătate stins. Nu-i văd invidiind soarta turmelor de muncitori din uzinele moderne, care probabil cred că soarele a fost creat să desfete pisici. Nu! Mai întâi soarele, deopotrivă pentru toți oamenii și la urmă biftecul și gulerul tare.

Ca să pot părăsi vaporul și să vizitez Sтамbulul, cum n-aveam pașaport, m-am descurcat repede cu o beretă de marinar. Jandarmul turc, de la control, mi-a înțeles tertipul, răspunzându-mi cu un zâmbet. Știa el că nu mă pot duce să fur Sfânta Sofia...

Ne-am plimbat ca niște curcani, făcând haz de turiștii care alergau ca nebunii, ca să nu le scape nimic din ceea ce era semnalat în *Baedeker*. Mâncaram un pilaf strașnic, cu carne de oaie și kebab, frigărui din aceeași carne și am băut rachiu, puțin cam multe păhăruțe, care ne ametriă de-a binelea.

Deoarece ne doream, ne-am cumpărat fesuri. Astfel împopoțonat, Musa părea un turc adevărat, cu nasul lui coroiat, ochi și sprâncene negre și bărbie încovoiată. Îi ținui hangul peste tot și, în ciuda avertismentelor, făcui greșeala și-l înfruntai, fumând o narghilea. Mi-a întors stomacul pe dos. Am dat afară pilaf, kebab și rachiu. Ne-am întors la vapor, la al doilea șuierat de sireună, ca să ne culcăm numaidecât.

Dacă la Constantinopole era primăvară, la Pireu și Smirna ne întâmpina o vară blândă. Era cald, dar nu sufocant. Fericii muritorii aceștia, care n-au decât grija

stomacului (și încă nici asta), care nu cunosc nevoia de a purta încălțăminte și blănuri, de a te încălzi zi și noapte, timp de șase luni din douăsprezece. Fericiți, mai ales, ca nu știu ce înseamnă să-ți agonisești pâinea, pe un ger de douăzeci de grade, când ai prefera să nu mănânci trei zile în șir, decât să bați drumurile cu ghețele găurite și să te înapoiezi seara acasă înfometat și rebegit.

E drept că aici lumea se hrănește prost; le-o citești pe față. Se vede, de asemeni, în luptele feroce ce se dau la sosirea vapoarelor, ca să pună mâna pe un geamantan și să câștige un franc. Dar lupta asta-i aproape pretutindeni, soarta tuturor dezmoșteniților, agravată în alte părți și de frig, acest teribil dușman al omului, cauza bolilor, a suferințelor, a infirmităților și a morții – de care locuitorii de pe meleagurile Mediteranei n-au habar. Din cele două rele care otrăvesc viața oamenilor – foamea și frigul – pe aici nu-i cunoscută decât prima. Ceea ce-i enorm. O mare fericire, pe care eu și Musa o prețuim cu sufletul încărcat de recunoștință. Ne-am aruncat ciorapii de lână și jumătate din catrafusele noastre prăpădite. Umblăm cu haina descheiată, pălăria pe o ureche, țigara în colțul gurii, nepăsători, la fel cu toți acești greci, turci, evrei, armeni, care ronțăiesc *stragalias* și se prăjesc la soare. Marea îi hrănește. Cerul generos îi încălzește. Dacă nu-i totdeauna de-ajuns, nu de la oameni te poți aștepta la mai bine. De la Dumnezeu, nici atât.

Îl îndrăgesc pe Musa, din zi în zi, mai mult. Nu-i un om oarecare. Desigur, n-a buchisit mult în viață, are însă un suflet deschis. Emotiv și delicat. Puterea de-a înțelege merge mână în mână cu judecata sa. Are o voce frumoasă; cântă lungi bucăți din opere și operete, în italienește. Într-o seară

l-a auzit comandantul *Daciei* și l-a felicitat. I-a mulțumit cu eleganță; dar imediat s-a gândit la necazurile lui:

— Comandante, dacă mi s-o înnămolii vreodată barca la Alexandria, o să ai bunătatea să mă remorchezi până la Constanța?

— Bucuros, prietene! Numai vino să-mi spui!

La Pireu am fost cuminți. N-am făcut decât o scurtă plimbare, cu trenul electric, la Atena. Dar, la Smirna, frumusețea teraselor, a cheurilor, a fațadelor și a caselor de-a lungul mărețului golf, ne-a răsucit capul și am cheltuit amândoi circa zece franci. Aci totul e numai marmoră. Și ce narghilele splendide, ca niște adevărate minarete!

Poimăine, a șasea zi de drum, ajungem la Alexandria. Ce voi face acolo? Găsi-voi de lucru? Toată averea mea e doar o biată liră sterlină.

Simt că leșin când mă gândesc la chinurile foamei, la lipsa unui adăpost. Ne încurajăm reciproc, ori de câte ori spectrul zilelor negre ni se perindă pe dinaintea ochilor. Facem promisiuni, că acela din noi care va avea mai mult noroc, să-l ajute și pe celălalt. Și ne consolăm totdeauna, bizuindu-ne pe cerul milostiv. Musa adăugă, sigur de sine:

— Și apoi, se află barul Sarei... Dacă merge bine, o să-i dau voie să-l mai ție și în iarna asta. O să-l înfrumusețăm chiar cu o pictură murală, în stil baroc și ea ne va plăti cât face. Important este s-o scoatem pe nenorocită din ghearele nemernicului care-i ia toți banii, ca să-i dea la cărți.

Se pare că acest „nemernic” e un tânăr foarte frumos, lucrător-cofetar, fără pereche. Când are chef, se „afundă” timp de trei zile într-un „laborator” și „revine la suprafață”, cu zece lire sterline în buzunar. Din nenorocire, n-are chef